

pa zgodovino velikih mož. Kaj se je učil zadnji dve leti, ni mi znano; v pisnih govorih često o svojih „delih,“ o tragedijah, in mati mi je njegova pripovedovala, da je zadnjih štiri do pet mesecev pred smrtjo vedno pisal in pisal. Ob usodi teh spisov mi do sedaj ni bilo mogoče ničesar zvedeti. Našli se bodo in s temi se pesniku gotovo postavi spomenik!

N. St.

Prva slovenska ustavna listina Kranjske.¹⁾

Priobčil P. pl. Radič.

Bitev pri Lipsku je končala francosko medvladje v slovenski Iliriji (leta 1809—1813.).

Kakor so Francozje, osvojivši si Kranjsko, takoj razveljevali dotedano deželno ustavo, tako so stanovi kranjski takoj prve dni, ko je domovina naša prišla spet pod Habsburžane, pognali se za to, da bi spet dobili staro svojo ustavo. Že člani velike deputacije, ki se je šla leta 1814. poklínjat na Dunaj pred cesarski prêstol, pozvedovali so zaradi tega okoli najvplivnejših državnikov, zlasti okoli vseмогоčnega državnega kancelarja kneza Metternicha, kako bi mogli znova doseči svojo ustavo.

Toda stvar se ni zvršila tako naglo, kakor so želeli stanovi.

Polna vrsta spomenic, načrtov in protinačrtov se je vložila na odločilnem mestu, od koder so se pošiljali potem zaupnim možem na Kranjskem, da so ti povedali svoje mnenje o teh načrtih. Obravnave so trajale do leta 1818.

Stoprav 29. dné avgusta 1818. l. izdál je cesar statut, naj se znova oživi stanovska ustava Kranjske, katera je potem ostala v veljavnosti do 1848. leta.

Ta ustavna listina kranjska, že sama na sebi imenitna, važna je tudi s kulturnega stálišča zategadelj, ker je prva politična listina Kranjske v slovenskem jeziku.¹⁾

Statut se je namreč izdal s cesarskega prêstola v obeh deželnih jezikih, v katerih je bil tudi natisnen. Ta tiskovina (mali folio, 2¹/₂ polo na rumenkasto-sivem debelem papirji — kraj natiska, najbrž Ljubljana, ni imenovan —) je dandanes že književna redkost.²⁾

Zdolaj podajemo „Zvonovim“ bralcem slovenski tekst v petnajstih paragrafih ter mislimo, da jim ustrežemo s to književno redkostjo, ki je ob enem važen donesek k slovenski kulturni zgodovini.

¹⁾ Znano je, da je vlada novejšé ustavne listine deželnemu zboru kranjskemu predložila v nemškem in slovenskem jeziku.

²⁾ Pisatelj hrani v svoji zbirki jeden izvod.

Pis.

Statut cesarja Franca I. slôve slovenski tako:

„Mi Franc Pervi, po božji milosti Estrajski Cesar; Jeruzalemski, Vogriski, Pemski, Lombarski ino Beneški, Dalmaški, Hrovaški, Slavonski, Gališki, Lodomirski ino Ilirski kralj; Estrajski predvajvoda; Lotrinski, zosperski, štajerski, koroški, krajnski, gorénske ino dolénske Šlézje vajvoda; Erdeljski vélki knéz; Moravski mëjni Graf; Hapšpurski ino Tirolski poknéženi Graf itd.

Krájnskiga Vójvodstva ločenje od Našiga Cesárstva v' lejtú 1809 je njega stanóvsko narédo končálo. Od časa, kadar je dužéla nazaj doblena bila, je Naše pervo perzadevanje bilo, globòke ráne, katére so dužéli med nesréč pólnimi lejtmi usékane bile, zacéliti, kólkor je v' Naši mòči stalo. Med tim je bila tudi naša očetovska skerb do zdaj, stánovsko narédo po starimu, voner pak gledáje na sdájne potrebe vojvodstva, ino mnógitire preméne njegovih okólstín zópet upeljáti.

Po dobro premíšenih sklépih damo Svojimu zvéstimu vojvodstvu Krajnske Zemle stanóvsko narédo z' razlóčki, kateri túkaj po versti pridejo.

§. 1.

Za krájnsko vojvodstvo bódo stanóvi govóрили. Ti so, duhóvski, gospódovski, viteski stan, ino cesárske mésta. Uséki tih stanóv bóde svojo klóp imel. (Primerjaj g. prof. Vrhovca razpravo v denašnjem listu.)

§. 2.

Duhóvska klóp je za préjšne možé tiga stanú, ino tedaj za še žive Kórarje Lublánskiga Kapítelna, ako so zé prej stanóvski možjé bili: Sicer pak bódo zraven kapítelskih častnikou, tudi dva od Kápitelna izvóljena Kórarja v' njega iménu na klópi duhóvski sedéli.

Gospódovska klóp je za Firšte, Grafe ino Barone.

Víteska klóp je za Víteze.

De pak kdó na eni tih dvéh zadnič imenvánih klopí za stanóvskiga možá sedéti, in glas dajáti smé, je ne samo gospòski stán v' povédanih stópih potreben, temuč tudi poses landtafelskiga premoženja, dužélno rojástvo ali Incolat, in vélkolejtnost.

Méstna klóp je za poslánce (deputirte) cesárskih mést, katirih ima Lublána dva, druge pak, katire so zé prej le-to pravíco iméle, eniga sámiga v' dužélni sòhòd (na Landtag) poslati.

Voner stanovski možjé, kirih premoženje je na kant danu, také dolgo v' sòhòd ali na landtag na smejo, dokler kant teče, ino v' pròsto gospodarstvo svojiga zémelniga premoženja nazaj ne stópjo.

§. 3.

Dodejlenje rojástva ali Incolata ohránimo Mi Sebi, ino stanovi bodo tistiga za urédne možé Nam per dužélnimu Poglavárstvu nasvetvali. Plač-

vála se bo taxa za rojáštvó ali Incolat pét sto goldinarjev v' dobrimu dnarju.

§. 4.

Službé, kire so se v' krajnski dužéli prej po rodéh dobivale, bodo v' žlahtah, per katerih so prej bile, zopet oživéle: voner k' takim službam naménjeni, ako se téh pravica, Lehen imenvana, derží, v' tisto ne sméjo takó dólgo stópiti, dokler pròšnjo za Lehen ne podajo, pervoljenje ne dobé, ino vse ni spolnjeno, kar postáve in navada s' sebjó pernesô.

§. 5.

Stanovi so za vse leto postavljeni, kar k' pridú dužéle, ali usih stanóv, ali kakiga posébniga stanú služi; za tiga vóljo se stanóvam ne prepové v' njih postávskih sohódih pròšne inu pertóžbe v' iménu dužéle pred dužélno Poglavarstvo, ali skozi taisto pred dvórne Gospóske, ali tudi na rávnost pred Nas položiti.

Izbránci *) pak se ne sméjo brez Našiga prej dobleniga dovoljenja v Naše dvórno prebiválše pošilati.

§. 6.

Kar oblast inu dejlu stanov zadéne, posébej takó razlóžimo:

Pravíco dávke nakladati po usimu zastópu Mi Sebi perderžímó: voner bomo sklénjeno nalogo sémelske štibre usáko lejto v' podóbi lastniga povelja stanóvam na znánje dali, ino ti mórejo per spodóbnimu razdejenju naložene štibre na dužélo zvestó čuti, de razdejenje več ku usa štibra ne znese, in de se per timu oprávkú use obstojéče ukazíla na tanko spólnijo: tudi so stanóvi dolžní za gotóvost štibernih búkov (katáster) skerbéti.

Pobiranje zémelske štibre, ino razsojenje kake posébne preteženge ni oprávk stanov.

Mi damo stanóvam tudi pravíco iména za té na krajnskimu obstojéče gospóske štiftunge, in prejéme, pred duželnim Poglavarstvom, ali pred dvórno Gospóske nasvetvati, kakor tudi spódne službenke stanóvske staviti; voner zapovémo, de število ino lejtna pláča službenkov ne smé vékši, ku bomo Mi postavili, biti.

§. 6.

Poséбно imenitne opravíla se bódo v' stanóvskimu sohódu preudárjale; za medlejtne opravíla pak bodo izbrani naméstniki stanóv (verordentarji) postavljeni.

§. 8.

Predejséstvo in napelvánje opravíl v' duželnimu sohódu, ino v' hiši izbránih stanovskih naméstnikov Mi izročimo duželnimu Poglavarju, in za

*) Deputationen.

takrat, ku on ne bo mógel, smo že s' posébnim písánjam, kaj je sturiti, povédali.

Prédejséda pové v' dužélnimu sohódu, inu v' hiši izbránih stanovskih naméstnikov, po kiri versti se bode od opravíl posvetválo.

§. 9.

Dužélni sohód bo navádno enkrat v' lejtú; in dan sa tistiga bomo Mi postavili. Per posébnih pergódkih se smé tudi posébní sohód sklicati, voner z' Našim dovoljenjam.

Kádar bode Poglavarstvo v' Našimu iménu izreklo, de je dužélniga posvetvanja konec, móre sohód berž nárazen iti, ino kar je bilo sklénjeno more v' Naše znanje priti, ker sklépi brez Našiga poterjenja ne bodo veljáli.

§. 10.

Hiša izbranih stanóvskih naméstnikov bode iméla štiri možé (iz usakiga stanú eniga) ino eniga Skrivnóstnika (secretárja): bo tudi slúžbenkov, kólker jih je treba, ino svoje podúčenje posebej dobila.

Usáki stan v' tó hišo svojiga Naméstnika posébnú izvoli, voner mórejo takó izvóljeni, kakor tudi v' dužélnimu sohódu izvóljeni Skrivnóstnik od Nas potrjeni biti.

§. 11.

De smé kdó za naméstnika tréh pervih stanóv izbrán biti, je poses landtafelskiga premoženja potreben, tá potrebnost pak méstne ne zadéne.

Kdór je kakor zapravlávc, ali od Gospóske za takiga spoznán, katérimu se gospodárstvo njegoviga premoženja ne móre zaúpati, ino taisti, katéri so za kaka pregréha v' izprašvánje padli, pa niso za celó nedóljne spoznáni bili, bodo iz volitve izklenjeni.

Cesarski slúžbenki sméjo za hišo stanóvskih naméstnikov izvoljeni biti.

§. 12.

Za čas stanóvskiga naméstnika postavimo Mi šest lejt: voner smé naméstnik čez 6 lejt zopet izvóljen ino potrjen biti.

De pak ti naméstniki ne bodo uselej usi, ina na enikrat izvóljeni, hóčemo, de po pretéku pervih tréh lejt se na polovíco naméstnikov, kiri imajo iz slúžbe stopiti, lósa, inu se takó sprázneni sédi navádno zastávjo.

§. 13.

Opravíla hiše stanóvskih naméstnikov pojdejo po tisti viži, in versti, kakor je v' stanovskih hišah drúgih dužél navada.

§. 14.

Právdno sodníštvo za stanovsko truplu bo Lublansko mestno in dužélno sodníštvo.

§. 15.

Za známine naše milosti možém gospòskiga ino víteskiga stanú, katirih iména bodo naméstniki tih dvéh stanów v' posebnih búkvah za žlahtníke zapisane iméli, damo pravíco, že pred lejtam 1809 perpušeno stanóvsko obléko nositi, ino pravíco na gospòske štíftunge ino prejéme.

Iz posébné dobróte hóčemo tudi, de že prej v' tistih búkvah zapísani možjé tih dvéh stanów, ako rávno bi landtafelskiga premoženja ne iméli, túkaj dodejlene pravíce záse še dálej uživajo; voner k' séji ino posvetvánju v' stanóvskimu sohódu pravico takó dolgo nimajo, dokler tákšno premoženje ne dobé.

Ker smo s' tó ukázo svojo mísel in vóljo od stanóvske naréde, kira ima na Krajnském zópet upeljána biti, viditi dali; povémo de prvi dužélni sohód je za častito upelánje stanów, ino za volítvo stanóvskih naméstnikov, in njih skrivnostínika 18ti dan súsca 1819 dopušen; ino za tiga vóljo pervih tréh stanów možjé, kiri bódo v' dužélni sohód peršli, mórejo svoje v' 2 §. popisane lastnósti do tistiga dnóva izkazati; ino rávno takó v' méstih spodóбно izvóljeni biti.

Dáno v' Našimu poglavitimu in sédnimu méstu, na Dunaju 29ti dan vélki-serpana, v' lejtú tavžent, ósem stó ósemnajstimu našiga cesárstva in Kraljéstva sédem ino dvajsétimu.

FRANZ

L. S.

Franc Graf Saurau,
Velki Kanzlir.

Po lastnemu povelju
Njih C. K. apost. Svitlosti:
Franc Vitez od Fradenek."

L i s t e k.

„Matica Slovenska“ je začela te dni razpošiljati knjige za leto 1886. Vsak matičenjak jih prejme po troje.

Prva knjiga ima naslov „Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih“. Kulturhistorične študije, zajete iz ljubljanskega mestnega arhiva. Spisal Ivan Vrhovec, c. kr. gimnazijalni profesor. Tisk Blaznikovih naslednikov v Ljubljani 1886, 8, 283 str. — Lansko leto nam je g. profesor Vrhovec v „Matičinem“ letopisu podal prezanimiv topografičen opis ljubljanskega mesta ter nam tako naslikal, kakšno lice je imela v minulih stoletjih Ljubljana na zunaj. Letos nam pa g. profesor na podstavi zaprašenih listín, katere je našel in z neumornim trudom preiskal v ljubljanski mestni posvetovalni hiši, podaja v ti od konca do kraja prezanimivi knjig, živo in slikovito podobo o notranjem življenji, delovanji in gibanji ljubljanskih meščanov od srednjega veka do sedanjega stoletja.